

EDUARD PETIŠKA

STARÉ ŘECKÉ BÁJE A POVĚSTI

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Zpíval o své lásce k Eurydice a o smrti, která předčasně odvedla její duši do říše snů. O své bolesti zpíval, o smutku bez konce a bez hranic. Prosil bohy podsvětí, aby mu dovolili odvést Eurydiku opět na zem. Stejně nikdo ze smrtelníků neujde poslední cestě do jejich panství. I Orfeus s Eurydikou přijdou jednou do říše mrtvých. Hádes i Persefona dojati poslouchali jeho zpěv.

„Splním ti tvé přání,“ řekl Hádes, když Orfeus dozpíval. „Eurydika se může vrátit mezi živé lidi. Ty se však cestou z podsvětí na manželku neohlížej. Ohlédneš-li se po ní, než vyjdete na zemský povrch, zmizí ti a vrátí se mezi stíny a už ji neuvídíš.“

Orfeus radostně poděkoval a na pokyn vládce podsvětí se zvolna přiblížil stín Eurydiky, aby následoval manžela nahoru na svět.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze čtvrté báje.

- autor se vyjádřil, že kniha má být jakýmsi románem o životě v Čechách (bohové se chovají jako totalitní politikové)

- jde o převyprávění antických mýtů

- kniha obsahuje 27 příběhů

1. *Prométheus* žil sám, ale protože se cítil osamělý, vymodeloval z hlíny a dešťové vody prvního člověka a bohyně Athéna mu vdechla duši. Lidé se množili a žili si bezstarostně, Prométheus je naučil pracovat a později, protože to neuměli a Zeus si to přál, i obětovat bohům. Prométheovi připadali lidé dokonalí, a tak vymyslel na Dia lest. Dal mu vybrat mezi dvěma dary, hromadou kostí a tuku překrytou kůží a hromadou masa. Zeus sice lest prohlédl, ale vybral si kosti a tuk. Za trest sebral lidem oheň. Prométheus litoval svého činu, vnikl do paláce na Olympu a vzal si oheň z krbu.

Zeus ho za to znovu potrestal – nechal Héfaista vyrobit sochu dívky Pandory, do ruky jí dal skříňku a poslal ji za Prométheem. Prométheův bratr Epimétheus skříňku otevřel a z ní vylétly nemoci, nouze, bolesti. Pandora skříňku rychle zavřela a na jejím dně zůstala naděje.

Prométheus byl přikován ke skále, a protože neprosil o milost, každý den k němu přilétl orel a kloval ho do jater. Ta přes noc opět dorostla. Prométhea vysvobodil až Hérakles. Musel potom nosit prsten s kusem skály, a od té doby nosí lidé prsteny s kamenem.

4. *Orfeus* byl slavný pěvec a hráč na lyru, který žil v krajině Thákir. Zamiloval se do nejády, vodní víly jménem Euridika, a oženil se s ní. Eurydika šla navštívit své přítelkyně a v lese ji uštknul had. Orfeus truchlil, zpíval smutné písně a rozhodl se jít do říše mrtvých přímo za Hádem žádat o život své ženy. Cestou musel svým zpěvem přesvědčit několik osob, aby ho pustily. Orfeus prosil Háda a jeho ženu Persefónu, aby navrátili Eurydice život. Dovolili mu se s ní vrátit k živým, ale nesměl se ohlížet zpátky, jinak by ji už nikdy neviděl. On se však otočil a viděl, jak se rozplývá. Zpíval tak smutně, že rozzuřil víly bakchantky a ty Orfea ubily kameny. Bůh Bakchos proměnil nohy žen v kořeny. Tělo Orfa pohřbily Múzy, bohyně umění a moudrosti. Hlava, kterou ženy Orfeovi urvaly, plula s jeho lyrou na vlnách řeky a doplula do moře až na ostrov Lesbos.

7. *Midas* byl králem ve Frigii a myslel si, že je nejmocnější ze všech. Jednou měl soudit starce, který kradl víno na královských vinicích. Midas ho neodsoudil, protože poznal, že je to Dionýsův vychovatel Silén. Poslal ho za Dionýsem do sousední vesnice a za to mu Silén splnil přání. Midas si přál, aby se všechno, čeho se dotkne, proměnilo ve zlato. Nedošlo mu, že se od té chvíle nenají ani nenapije, a tak šel za Dionýsem. Na jeho radu se umyl v řece Paktol a kouzlo pominulo.

Jednou se Midas zapletl do hádky boha pastvin Pana a Apollónem. Apollón se rozzuřil a proměnil uši krále Midase na oslí. Midas je schovával pod turbanem až do té doby, kdy potřeboval ostříhat. Zapřísahal holiče, aby jeho tajemství nevyzradil, jinak bude popraven. Holiče tajemství tížilo, a tak ho pošeptal do jámy u řeky. Z tohoto místa vyrostl keř, který šeptal: „Král Midas má oslí uši.“ Celé království nyní vědělo o králově tajemství.

- **téma a motiv**

téma: Eurydichino oživení

motivy: smrt, zpěv, říše mrtvých, stín

- **časoprostor**

prostor: Řecko

čas: dávná (bájná) minulost

- **kompoziční výstavba**

- kniha obsahuje 27 příběhů, příběhy jsou vyprávěny chronologicky

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika

báje (mýtus) = epický příběh, který se pokouší o výklad světa, symbolický příběh

pověst = příběh s historickým podkladem, v němž vystupuje nadpřirozená bytost

- **vypravěč**

vševědoucí vypravěč v er-formě

- **postava**

Orfeus – nadaný zpěvák a hráč na lyru, bezmezně miluje Eurydiku, statečný – jde si pro ni do říše mrtvých

Hádés – bůh podsvětí, vstřícný, nechá se obměkčit

Eurydika – víla nejmáda, krásná, Orfeova žena

- **vyprávěcí způsoby**

převažuje pásmo vypravěče v er-formě

přímá řeč: Hádés

- **typy promluv**

monolog: Hádés

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

spisovný až knižní jazyk

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

personifikace *o smrti, která předčasně odvedla její duši do říše snů*

hyperbola *o smutku bez konce a bez hranic*

eufemismus *nikdo ze smrtelníků neujde poslední cestě do jejich panství*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 20. století

PhDr. Eduard Petiška (1924 Praha – 1987 Mariánské Lázně)

- český básník, povídkář, novelista, autor literatury pro děti a mládež, dramatik, překladatel
- autor asi 90 knih
- plynule ovládal češtinu a němčinu
- matka byla spisovatelka, otec byl spolužák Jaroslava Haška a účastník 1. světové války
- bratr František byl lékař a spisovatel, člen Divadla Jára Cimrmana
- psal od dětství, vášnivý čtenář
- výtvarně a hudebně nadaný
- vystudoval gymnázium v Brandýse nad Labem
- složil zkoušky na konzervatoř, nenastoupil kvůli okupaci a totálnímu nasazení
- vystudoval srovnávací literaturu a germanistiku na FF UK, navštěvoval přednášky z estetiky, národopisu, medicíny
- překládal z němčiny (J. W. Goethe)
- spolupracoval s filmem, rozhlasem, dětskými časopisy
- člen Syndikátu českých spisovatelů, přítel J. Seiferta, F. Hrubína, B. Hrabala...
- nebyl komunistou, po roce 1948 nesměl publikovat tvorbu pro dospělé a přestěhoval se do Brandýsa
- v 50. letech psal pro děti
- zabýval se mytologií a českými dějinami
- ženatý, manželka Alena byla učitelka, syn Martin je spisovatelem a byl zdrojem inspirace
- zemřel náhle během pobytu v Mariánských Lázních
- získal mnoho literárních cen – Platinovou cenu, medaili Franze Kafky, cenu Rudolfa II.

- Petiškovy knihy vyšly ve 30 jazycích

poezie: *Okamžiky, Podzimní deník*

próza: román *Soudce Knorr*, román *Průvodce mladého muže manželstvím*, povídky *Třicet manželek a jiné lásky*

drama: *Loupežnice*

tvorba pro děti: *O jabloňce, Pohádkový dědeček, Jak krtek ke kalhotkám přišel, Martínkova čítanka, Pohádky pro nejmenší*

tvorba pro mládež: *Staré řecké báje a pověsti*

Příběhy, na které svítilo slunce – obsahuje Staré mezopotámské báje a pověsti, Příběhy starého Izraele a další texty

Příběhy tisíce a jedné noci – Král Šahrijár si každý den bere novou ženu, stráví s ní noc a ráno ji dá zabít. Jediná Šahrazád si zachrání život tak, že mu každou noc vypráví půl příběhu a skončí v nejlepším. Král je zvědavý a Šahrazád nepopraví. Ta mu porodí 3 syny.

Čtení o hradech, zámcích a městech – převyprávění českých dějin

- **literární / obecně kulturní kontext**

Česká próza 2. pol. 20. stol. – oficiálně vydávaná, zakázaná i samizdatová

Česká literatura po roce 1945 – oficiální proud:

Bohumil Hrabal (1914–1997)

- vystřídal mnoho zaměstnání: písař, úředník, skladník, traťový dělník, výpravčí, pojišťovák, obchodní cestující, balič papíru
- od r. 1963 spisovatelem z povolání
- zemřel nešťastnou náhodou (vypadnul z okna nemocničního pokoje při krmení holubů)
- „pábení“ – zvláštní druh vyprávění, autentické hovory lidí

pábitel – vše koná zamilovaně, touží po poznání, je posedlý vyprávěním, určitou činnost dělá se vši vervou

- mnohé knihy vyšly nejprve v exilových nakladatelstvích, poté je Hrabal přepracovával

Perlička na dně – soubor povídek, *Pábitelé*

Taneční hodiny pro starší a pokročilé – celý text je jedna dlouhá věta, ovlivněn moderní prózou

Ostře sledované vlaky – děj na konci 2. sv. války, hl. hrdina Miloš Hrbal

70. léta – vrcholné období

tzv. nymburská trilogie = *Městečko u vody* = *Městečko*, kde se zastavil čas:

Postřižiny, *Krasosmutnění*, *Harlekýnovy milióny*

- spojující postavou je strýc Pepin, který přijel na 14 dní a zůstal několik let

- vypravěčkou je Hrabalova maminka – paní sládková

Obsluhoval jsem anglického krále – hl. hrdina Jan Dítě je malého věku, vnucuje se do vyšších vrstev

Slavnosti sněženek – soubor povídek o obyvatelích chatové oblasti Kersko

Příliš hlučná samota – monolog baliče sběrového papíru Hanti, vzděláván proti své vůli

Josef Škvorecký (1924–2012)

- prozaik, esejista, překladatel, nakladatel

* Náchod, totálně nasazen v náchodské továrně a Novém Městě nad Metují

- působil ve studentské jazzové kapele

- krátce studoval lékařskou fakultu UK, poté FF UK obor filozofie – angličtina

- r. 1969 odjel přednášet do USA a rozhodl se zůstat v exilu – stal se profesorem v Torontu (Kanada)

- zakladatel exilového nakladatelství 68 Publishers (Toronto)

Zbabělci – první román s postavou Dannym Smiřickým (autorovo alter-ego)

další díly pentalogie s Dannym: *Tankový prapor*, *Prima sezóna*, *Mirákl*, *Příběh inženýra lidských duší*

detektivní prózy – vystupuje poručík Borůvka: *Smutek poručíka Borůvky*, *Konec poručíka Borůvky*,

Návrat Borůvky, *Hříchy pro pátera Knoxe*

poezie: *Nezoufej!*, *Dívka z Chicaga*, *Blues libeňského plynojemu*

Milan Kundera (*1929)

- básník, dramatik, prozaik, esejista, překladatel

- členem komunistické strany – vyloučen

- studoval literární vědu a estetiku, přestoupil na FAMU – režie, scenáristika

- žije a píše ve Francii

- poezie: *Monology*, *Člověk zahrada širá*

- hry: *Jakub a jeho pán*, *Majitelé klíčů*

- povídky: *Směšné lásky*

- romány: *Nesnesitelná lehkost bytí*, *Zrazené testamenty*, *Žert*, *Život je jinde*, *Valčík na rozloučenou*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Staré – dávné

řecké – místní určení

báje a pověsti – žánrové určení

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Kniha je aktuální v tom, že dospělým čtenářům může připadat, že bohové představují jednotlivé politiky a postoje. Pro malé děti to jsou zajímavé příběhy před spaním.

- **pravděpodobný adresát:**

Určeno mládeži, ale autor si byl vědom i přínosu pro dospělé čtenáře.

- **určení smyslu díla:**

Každý z příběhů nese určité ponaučení.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Jedna z neznámějších autorových knih, vyšla roku 1958.

- **tematicky podobné dílo:**

Alois Jirásek – *Staré pověsti české*: soubor pověstí

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramaturgií:**

Báje jsou velmi často zpracovávaným tématem ve filmu i na divadle.